

TALABA-YOSHLARNING VATANPARVARLIK FAZILATLARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARINI SHAKLLANTIRISH

Sadiyev Valijon Alijonovich

*O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti,
yoshlar bilan ishlash va ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar
bo‘yicha birinchi prorektori*

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada globallashuv va jamiyat hayotining jadal transformatsiyasi sharoitida oliy ta‘lim muassasalari talabalarida vatanparvarlik fazilatlarini shakllantirish va rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari kompleks tahlil qilinadi. Vatanparvarlik tushunchasining zamonaviy pedagogik-ijtimoiy mohiyati ochib berilib, uning shaxs ma‘naviy kamolotidagi o‘rni asoslanadi. Tadqiqotda vatanparvarlikni rivojlantirishga ta‘sir etuvchi omillar sifatida ta‘lim muhitining mazmuni, innovatsion pedagogik texnologiyalar, tarbiya va ta‘lim uyg‘unligi hamda pedagog shaxsining namunaviy roli ilmiy jihatdan asoslanadi.

Tadqiqot jarayonida 3 ta oliy ta‘lim muassasasida tahsil olayotgan 482 nafar talabalar o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazilib, 36 nafar professor-o‘qituvchilar bilan yarim strukturaviy intervyular tashkil etildi. Olingan empirik ma‘lumotlar statistik tahlil qilinib, talabalar ishtirokidagi ijtimoiy-ma‘naviy faoliyat darajasi bilan ularning vatanparvarlik ko‘rsatkichlari o‘rtasida yuqori darajadagi ijobiy bog‘liqlik mavjudligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalari oliy ta‘lim tizimida vatanparvarlik tarbiyasini tizimli tashkil etish, pedagogik jarayonni modernizatsiya qilish va yoshlarning mafkuraviy immunitetini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar. Vatanparvarlik, globallashuv, pedagogik shart-sharoitlar, oliy ta‘lim, talaba-yoshlar, milliy qadriyatlar, innovatsion ta‘lim texnologiyalari, fuqarolik mas‘uliyati, mafkuraviy immunitet, ta‘lim va tarbiya uyg‘unligi.

Kirish

Bugungi kunda insoniyat taraqqiyoti globallashuv, raqamli transformatsiya va axborot oqimlarining keskin jadallashuvi bilan tavsiflanmoqda. Ushbu jarayonlar jamiyat hayotining barcha sohalariga, ayniqsa, ta‘lim tizimiga chuqur ta‘sir ko‘rsatmoqda. Oliy ta‘lim muassasalari endilikda nafaqat kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish, balki shaxsning ma‘naviy-axloqiy kamolotini ta‘minlash, uning fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlash vazifasini ham bajarishi lozim.

Ayniqsa, yoshlar ongiga turli g‘oyaviy-mafkuraviy ta‘sirlar kuchayib borayotgan hozirgi sharoitda vatanparvarlik tarbiyasi masalasi strategik ahamiyat kasb etmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy axborot vositalari va global madaniyat oqimi orqali tarqalayotgan yot qarashlar yoshlarning milliy identifikatsiyasiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli oliy ta‘lim tizimi oldida talabalarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish, ularni milliy manfaatlarga sodiq, faol fuqarolar sifatida tarbiyalash dolzarb vazifa sifatida namoyon bo‘lmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan “Yangi O‘zbekiston” strategiyasi, davlatimiz rahbari tomonidan ilgari surilayotgan milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari tamoyili yoshlar tarbiyasiga alohida e‘tibor qaratishni taqozo etadi. Bu

jarayonda oliy ta'lim muassasalari jamiyatning eng muhim institutsional subyektlaridan biri sifatida talabalarda vatanparvarlik fazilatlarini tizimli va ilmiy asosda rivojlantirishi zarur.

Adabiyotlar sharhi

Ilmiy adabiyotlarda vatanparvarlik tushunchasi turli nuqtayi nazarlardan izohlanadi. Falsafiy yondashuvlarda vatanparvarlik shaxsning jamiyat bilan ma'naviy aloqasi, ijtimoiy mas'uliyati sifatida talqin qilinadi (Smith, 1991). Pedagogik adabiyotlarda esa u shaxsning axloqiy sifati, tarbiya jarayonida shakllanadigan ijtimoiy kompetensiya sifatida qaraladi (Dewey, 1916).

O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda vatanparvarlik tarbiyasi milliy g'oya, tarixiy xotira, milliy qadriyatlar bilan uzviy bog'liq holda talqin etiladi. Abdullayeva (2022) ta'kidlaganidek, zamonaviy ta'limda tarbiya jarayoni kompetensiyaviy yondashuv bilan uyg'unlashgan holda olib borilishi lozim.

Tursunov (2020) innovatsion pedagogik texnologiyalar vatanparvarlik fazilatlarini rivojlantirishda muhim vosita ekanini asoslab, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat va media-ta'limni samarali mexanizmlar sifatida ko'rsatadi. Hamroev (2023) esa axborot makonida yoshlarning mafkuraviy xavfsizligini ta'minlash muammosiga e'tibor qaratadi.

Xalqaro miqyosda UNESCO (2020) va OECD (2021) hujjatlarida global fuqarolik ta'limi tushunchasi ilgari surilib, milliy identitetni global kompetensiyalar bilan uyg'unlashtirish zarurligi ta'kidlanadi.

Biroq mavjud adabiyotlarda pedagogik shart-sharoitlar tizimli model sifatida yetarli darajada ishlab chiqilmagan, empirik asoslangan tadqiqotlar soni cheklangan. Mazkur maqola ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot aralash metodlar (mixed methods) asosida olib borildi. Tadqiqotda miqdoriy va sifat metodlari uyg'unlashtirildi.

Miqdoriy tadqiqot doirasida 3 ta oliy ta'lim muassasasida tahsil olayotgan 482 nafar talaba ishtirok etdi. So'rovnoma 4 blokdan iborat bo'lib, unda quyidagi ko'rsatkichlar o'lchandi:

- fuqarolik mas'uliyati;
- milliy identifikatsiya darajasi;
- mafkuraviy immunitet;
- ijtimoiy faollik.

Sifat tadqiqot doirasida 36 nafar professor-o'qituvchi bilan yarim strukturaviy intervyular o'tkazildi. Ularning fikrlari tematik tahlil qilindi.

Statistik tahlil SPSS 26.0 dasturi yordamida amalga oshirildi. Pearson korrelyatsiya koeffitsienti va regressiya tahlillari bajarildi.

Natijalar va muhokama

Statistik natijalar

Talabalarning ijtimoiy-ma'naviy faoliyat darajasi bilan ularning vatanparvarlik ko'rsatkichlari o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlik aniqlandi:

Ko'rsatkich	r
Ijtimoiy loyihalarda ishtirok	0,62
Media savodxonlik	0,58
O'qituvchi bilan muloqot sifati	0,65
Volontyorlik faoliyati	0,60

$p < 0,01$

Bu natijalar shuni ko'rsatadiki, pedagogik muhit qanchalik boy va faol bo'lsa, talabalar shunchalik yuqori darajada vatanparvarlik fazilatlariga ega bo'ladi.

Grafik tavsifi

1-grafikda ko'rsatilishicha, loyiha asosida ta'lim olgan talabalar mafkuraviy immunitet darajasi bo'yicha an'anaviy guruhlariga nisbatan 23% yuqori natija ko'rsatgan.

Pedagogik shart-sharoitlar tahlili

1. Mazmunli ta'lim muhiti

Milliy tarix, madaniyat, huquqiy bilimlar integratsiyalashgan ta'lim muhiti shaxsning identitetini mustahkamlaydi.

Innovatsion texnologiyalar

Debatlar, keys-stadilar, media tahlillar tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

2. Ta'lim va tarbiya uyg'unligi

Nazariya va amaliyot uyg'unligi orqali ijtimoiy mas'uliyat shakllanadi.

3. Pedagog shaxsining roli

O'qituvchining fuqarolik pozitsiyasi talabalar uchun asosiy tarbiyaviy omildir.

Xulosa

Mazkur tadqiqot shuni ko'rsatadiki, vatanparvarlik tarbiyasi tasodifiy tadbirlar majmui emas, balki tizimli pedagogik jarayon bo'lishi lozim. Talabalarda vatanparvarlik fazilatlarini rivojlantirish uchun pedagogik shart-sharoitlar uzluksiz va integrativ tarzda tashkil etilishi zarur.

Globalashuv sharoitida vatanparvarlik yoshlarni dunyodan ajratish emas, balki ularni global jarayonda milliy manfaatlarga sodiq, ongli va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllantirish vositasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Yangi O'zbekiston — taraqqiyot strategiyasi". — Toshkent: O'zbekiston, 2022.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida. — Toshkent, 2022.
3. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. “Ta’lim to‘g‘risida”. — Yangi tahrir, Toshkent, 2020.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi qarorlari to‘plami. — Toshkent, 2021.
5. Mirziyoyev SH.M. Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari. — Toshkent: O‘zbekiston, 2020.
6. Jo‘rayev R.X., Saidov A.X. Yoshlar ma’naviyati va vatanparvarlik tarbiyasi masalalari. — Toshkent: Fan, 2021.
7. Abdullayeva M.R. Zamonaviy ta’limda tarbiya masalalari // Pedagogika va psixologiya jurnali. — 2022. — №3. — B. 45–52.
8. Tursunov B.N. Oliy ta’limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020.
9. Hamroyev J.J. Axborot makonida mafkuraviy xavfsizlik va yoshlar ongi // Jamiyat va boshqaruv. — 2023. — №2. — B. 30–36.
10. Qodirova N.S. Media ta’lim va yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish. — Toshkent: Akademnashr, 2022.
11. UNESCO. Education for Global Citizenship: Preparing Learners for the Challenges of the 21st Century. — Paris, 2020.
12. OECD. Global Competence and Civic Education in Higher Education. — Paris, 2021.